

هولوکاست ویکتوریایی

مداقه ای بر نسل کشی، تدوین ایرانیان | محمدقلی مجد | محمد کریمی |

چاپ اول

تاریخ قاجار |

۹۶۶۱۵-۲۵۷۱، ۶۷۸۱-۶۶۸۱، ۹۸۶۱۵-۲۷۱۱، ۹۸۶۱۵-۲۷۱۱

مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران

مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران

۸۶۶۱۵-۲۷۱۱

۸۶۶۱۵-۲۷۱۱

۸۶۶۱۵-۲۷۱۱

۸۶۶۱۵-۲۷۱۱

مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران

سرشناسه	:	مجد، محمد علی، ۱۳۰۱	Majd, Mohammdd Gholi, 1946
عنوان و نام پدیدآور	:	هولوکاست و یک یایی، ایران در قحطی بزرگ / نویسنده محمدقلی مجد؛ مترجم محمد کریمی	
مشخصات نشر	:	تهران: مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، ۱۳۹۸.	
مشخصات ظاهری	:	۲۴۱ ص	
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۸۷۰۹-۱۹-۰	
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا	
یادداشت	:	عنوان اصلی : ۱۸۶۹-۱۸۷۳، ۲۰۱۸ A Victorian Holocaust: Iran and Great Famine of	
عنوان دیگر	:	هولوکاست ایرانیان: قحطی و نسل کشی بزرگ در ایران	
موضوع	:	ایران .. تاریخ .. قاجاریان، ۱۱۹۳.. ۱۲۵۰ق	
موضوع	:	Iran -- Historty -- Qajars, ۱۷۷۹-۱۸۳۴	
موضوع	:	قحطی .. ایران .. تاریخ .. قرن ۱۳ق	
موضوع	:	Famines -- Iran -- History -- 19th century	
شناسه افزوده	:	کریمی، محمد، ۱۳۵۰ اسفند .. مترجم	
شناسه افزوده	:	مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران	
رده بندی کنگره	:	DSR 1370	
رده بندی دیویی	:	۹۵۵/۰۷۴۵	
شماره کتابشناسی ملی	:	۵۷۲۸۱۰۵	

هولوکاست ویکتوریایی

ایران در قحطی بزرگ ۱۲۹۰-۱۲۸۶ ق. ۱۸۷۳-۱۸۶۹ م. ۱۲۵۲-۱۲۴۸ ش

نویسنده محمدقلی مجد

مترجم محمد کریمی

چاپ اول: ۱۲۹۸

تعداد: ۱۰۰۰

قیمت: ۹۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰-۸۷۰۹-۱۹-۰

مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران

تهران، خیابان ولی عصر (عج)، خیابان شهید فیاضی (فرشته)، نبش چناران، شماره ۱۵

دورنگار: ۲۲۶۰۲۰۹۶

تلفن: ۲۲۰۰۴۶۹

صندوق پستی: ۱۹۳۹۵/۱۹۷۵

پست الکترونیکی: info@iichs.org

نشانی وب: www.iichs.ir

حروفچینی و صفحه‌آرایی: مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران

نشانی مرکز توزیع: نمایشگاه و فروشگاه دائمی سرای تاریخ

تهران، خیابان ولی عصر (عج)، خیابان شهید فیاضی (فرشته)، شماره ۱۱

نمایر: ۰۲۱-۲۲۶۰۲۰۹۶

سفارشات: ۰۲۱-۲۲۶۰۵۰۷۳

نشانی وب فروشگاه: www.iichstore.ir

نشانی ما در شبکه‌های اجتماعی: @IICHSPub

کلیه حقوق این اثر متعلق است به مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران

فصل پنجم: متن مترجم	۹
مقدمه	
عوامل اقلیت	۱۷
محصولات نفتی و تجارت خارجی	۲۶
سوداگری احتیاج	۳۳
فصل دوم: گزارش و قحطی و انکار دولت ایران	
انکار دولت ایران	۴۱
فصل سوم: قحطی در جنوب ایران	
آغاز قحطی	۵۴
وخامت قحطی	۵۷
قحطی در بوشهر، کازرون و بندرعباس	۶۳
مشاهدات بریتلینک	۶۸
فارس ده سال بعد	۷۳
فصل چهارم: قحطی در مرکز ایران (اصفهان، یزد و قم)	
گزارش‌های مطبوعات از قحطی در اصفهان	۷۸
قحطی در یزد	۸۵
قحطی در قم	۸۷
تلفات در قم	۹۳

فصل پنجم: قحطی در خراسان و شمال شرق ایران	۹۵
قحطی در مشهد	۹۷
قحطی در دیگر شهرهای خراسان و شمال شرق ایران	۱۰۳
قحطی در روستاهای خراسان و شمال شرق ایران	۱۰۸
فصل ششم: قحطی در تهران	۱۱۹
گزارش شاهدان عینی در ماه‌های ژوئن و ژوئیه ۱۸۷۲	۱۲۷
دیگر مشاهدات از قحطی در تهران	۱۱۲
تلفات در تهران	۱۱۱
فصل هفتم: قحطی در همدان و کرمانشاه	۱۳۷
گزارش‌های میسیونرهای آمریکایی	۱۳۹
سفر از ایران به عراق	۱۴۴
فصل هشتم: قحطی در زنجان و قزوین	۱۵۳
قحطی در قزوین	۱۵۷
فصل نهم: قحطی در آذربایجان	۱۶۱
وبا در تبریز و صاعون در کردستان	۱۶۳
گزارش‌های میسیونرهای آمریکایی	۱۶۸
فصل دهم: کمیته امداد قحطی ایران	۱۸۵
فصل یازدهم: تلفات ناشی از قحطی و بیماری	۱۹۷
شمار قربانیان	۱۹۹
کتابشناسی	۲۰۵
نام‌های اشخاص	۲۳۹

سخن مترجم

«بین افسانه‌های منسوب به سرگذشت ایران تشابهی می‌توان دید. ایران نیز چون آن مرغ شگفتا بی‌منا، با ما در آتش خود سوخته است و باز از خاکستر خویش زائیده شده.»^۱

استاد محمدعلی اسلامی ندوشن

کهن سرزمین ایران فراز و فرودهای بسیاری از سر گذرانده است. آنچه در این مختصر گنجانده شده، حکایت یکی از همین فرودهاست که زمینه‌ی بروز یکی از درخشان‌ترین فرازهای ایران را فراهم آورد که انقلاب مشروطه بود. محمدعلی محمد چهره‌ای آشنا در تاریخ‌نگاری مستند به‌ویژه در دوره‌ی قاجار و پهلوی است و تاکنون دست آثار او به فارسی ترجمه شده و مورد استقبال قرار گرفته‌اند. کتاب حاضر تازه‌ترین اثر است که موضوع قحطی عظیم سال‌های ۱۲۹۰-۱۲۸۶ ه. ق در عهد ناصری را بررسی می‌کند. این اثر گامی نو در این عرصه است و تاکنون در آثاری که به بررسی رویدادهای عهد ناصری می‌پردازند، کمتر بدان پرداخته شده است. متن این کتاب بیشتر از آنکه حاوی حرف‌های مؤلف آن باشد، دربردارنده‌ی متونی درباره‌ی این واقعه‌ی تلخ و به‌نسبت طولانی در اسناد، نامه‌ها، روزنامه‌ها، خاطرات و کتاب‌های هم‌عصر آن دوره‌ی تاریک است. در مقام مترجم این اثر باید

بگویم برگرداندن ادبیات و ویکتوریایی به زبان امروز چندان ساده نبود و تلاش کردم تا حد ممکن پیچیدگی‌های متون صد و اندی سال قبل بریتانیا و ایالات متحده را برای مخاطب امروز ساده کنم. در جای جای این اثر از افراد، مؤسسات و وقایعی نام برده شده که چون موضوع کتاب نبوده‌اند، در متن به آنها پرداخته نشده است، اما به گمان من ضرورت داشت تا به‌طور مختصر شرحی دربارهٔ آنها در حاشیهٔ متن اصلی گنجانده شود. تلاش کردم تا حد ممکن برای همهٔ این موارد توضیحاتی از منابع مستند و در دسترس فراهم کنم که در پانویس‌ها آورده‌ام و برای محدود مواردی نیز جستجوهایم به جایی نرسید که خوانندگان بر من ببخشایند. علاوه بر این توضیحات، مواردی نیز برگرفته از تصاویر نسخ خطی در پانویس گنجانده شده که از صفحهٔ شخصی رسول جعفریان استاد تاریخ دانشگاه تهران، در فضای مجازی گسترش یافته شده است و جا دارد از زحمات ایشان برای انتشار و معرفی آثار خطی قدردانی کنیم.

اگر روی زمین به نقاط مختلف ایران سفر کنیم، حتماً در فاصلهٔ میان دو شهر یا آبادی چشمان به ابنیهٔ سبز و آبی نام و نشانی افتاده است و از خود پرسیده‌ایم که این خانه‌ها، دیوارها و باروهای رساتر چه بوده‌اند و سقف روی سر چه کسانی بوده‌اند. در این کتاب بخشی از پاسخ این پرسش داده شده است و به همین منظور یکی دو تصویر از صفحهٔ مجازی شخصی علی مرشدی زاده استاد علوم سیاسی دانشگاه شاهد، در بخش تصاویر گنجانده شده که نمونه‌هایی از این ابنیه‌ها را به شما نشان می‌دهند. به گمان من اقدام ایشان و دیگر گردشگرانی که این دست زوایای تاریخی را در قاب دوربین خود قرار می‌دهند شایستهٔ تقدیر است.

بخشی که به‌عنوان تصاویر در انتهای کتاب آمده، در نسخهٔ انگلیسی نیست و این بخش با هماهنگی نویسنده در انتهای کتاب افزوده شده است و علاوه بر یکی دو تصویری که ذکرشان رفت، حاوی تصاویری از نشریات حاوی اخبار قحطی در ایران، برخی نسخ خطی، و برخی از شخصیت‌هایی است که روایت‌هایی از آنان در متن کتاب نقل شده است. شمار تصاویری که نویسندهٔ ارجمند از نشریات مورد استفاده در متن اثر در اختیار من قرار دادند تا در بخش تصویر گنجانده شوند، بسیار فراتر از این تعداد بودند، اما درج همهٔ آنها به دلایل فنی میسر نبود و تعدادی از آنها که وضوح بیشتری داشتند انتخاب شدند.

در اسناد و گزارش‌های این اثر در موارد متعددی به نام روستاها و آبادی‌هایی اشاره شده است که غربیان نام آنها را یا به‌درستی نقل نکرده‌اند یا نامشان تغییر کرده یا برای همیشه از صحنه روزگار محو شده‌اند. در مواردی از این دست که قدری تفاوت وجود داشته، در کنار نامی که در سند آمده، نام امروزی یا درست قرار داده شده و برای روستاهایی که دیگر وجود ندارند در پانویس این نکته تذکر داده شده است.

در جریان ترجمه این اثر، استاد گران‌قدرم دکتر محمدقلی مجد، صمیمانه و به‌دقت همه پرسش‌های مرا پاسخ گفتند و پس از ترجمه هر فصل، آنها را یک‌به‌یک خواندند و نکات تریفی را که در فهم اصطلاحات دوران ویکتوریایی وجود داشت، به من یادآور شدند. بر خود فرض می‌دانم که مراتب سپاس و قدردانی خود را از این لطف بی‌کران و همچنین اینکه ما برای ترجمه این اثر ارزشمند شایسته دانستند و به توصیه ایشان این افتخار به من محول شد، بیان دارم. در پایان سخنم، ترجمه این اثر را به همسر و یگانه دختر نازنینم پیشکش می‌کنم که همواره در فراز و فرود روزگار از صبوری و مهر بی‌مثالشان بهره‌مند بوده‌ام.

امیدوارم ترجمه این اثر گام مؤثری برای ردانان به موضوع قحطی عظیم سال‌های ۱۲۹۰-۱۲۸۶ق در تاریخ ایران عصر قاجار و انگیزه‌بخش جوانان علاقه‌مند به این عرصه برای کشف و عرضه ابعاد نهفته و ندانسته این رویداد تلخ و تاریک باشد و همگی بتوانیم در راه سرودن آوازی خوشایندتر از همیشه برای ققنوس ایران، این کهن سرزمین شگفت بی‌همتا، گام برداریم.

محمد کریمی

بهار، فروردین ۱۳۹۷